

Tudor OSOIANU,
doctor în drept, profesor universitar,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

Dinu OSTAVCIUC,
doctor în drept, conferențiar universitar,
rectorul Academiei „Ștefan cel Mare”, Ministerul Afacerilor Interne

REVIZUIREA PROCESULUI ȘI CASAREA HOTĂRĂRIILOR INSTANȚELOR DE CONTROL JUDICIAR AL URMĂRIIRII PENALE DUPĂ PRONUȚAREA HOTĂRĂRII DE CĂTRE CURTEA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI

Codul de Procedură Penal (CPP) permite redeschiderea procedurilor judecătorești penale ca urmare a hotărârii sau deciziei CtEDO. Această modalitate era anterior prevăzută de art. 453 CPP – recursul în anulare.

„Ca urmare a hotărârilor CtEDO pronunțate până la 31 decembrie 2010, a fost justificată redeschiderea a 17 cauze penale care vizau maltratarea sau investigarea inadecvată a maltratărilor sau a deceselor”¹.

„În procedurile penale, Agentul Guvernamental poate doar recomanda procurorilor să solicite redeschiderea procedurilor penale, procurorii fiind subiecți cu drept de a redeschide aceste proceduri”².

Începând cu 27 octombrie 2012³ redeschiderea procesului la nivel național în urma hotărârii sau a deciziei CtEDO este prevăzută în art. 464/1 CPP.

În conformitate cu prevederile art. 46 din CEDO, interpretate în lumina Recomandării Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei nr. R (2000) 2 din 19 ianuarie 2000 cu privire la reexaminarea sau redeschiderea unor cazuri la nivel intern în urma hotărârilor CtEDO, părțile contractante sunt încurajate să-și examineze sistemele juridice naționale în vederea asigurării că există posibilități adecvate pentru reexaminarea cauzei, inclusiv redeschiderea procedurilor, în cazuri în care CtEDO a constatat o violare a CEDO, în special unde:

¹ „După hotărârea CtEDO, toate cele 13 cauze care nu erau pendinte în ziua pronunțării hotărârii CtEDO au fost reexamine de către procurori. Reexaminarea a fost făcută la solicitarea AG sau din oficiu. Această practică de reexaminare a procedurilor este îmbucurătoare. ” A se vedea: Gribincea Vladislav. [et.al.], *Executarea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului de către Republica Moldova 1997-2012*, Chișinău. 2015. p. 85,89.

² Gribincea Vladislav, *op. cit.*, p. 169.

³ Urmare a modificărilor operate prin Legea nr. 66 din 5 aprilie 2012, Publicată la 27.-07. 2012 în Monitorul Oficial Nr. 155-159 art. 510.

– partea lezată continuă să suporte consecințe negative foarte grave datorită rezultatului deciziei naționale în cauză, care nu sunt în mod adecvat remediate prin satisfacția echitabilă și nu pot fi rectificate, decât prin reexaminare sau re-deschidere;

– din hotărârea CtEDO rezultă că decizia națională contestată este, în esență, contrară CEDO sau violarea contestată este cauzată de erori sau deficiențe procedurale de o asemenea gravitate, încât apare un dubiu serios în privința rezultatului procedurilor naționale contestate.

„Obligația de a repara prejudiciul ce derivă din încălcarea unor drepturi ale omului constituie un principiu al dreptului internațional public. Acest principiu presupune repararea, în măsura posibilului, a tuturor consecințelor actului ce contravine normelor internaționale și restabilirea situației anterioare comiterii lui”⁴.

Colegiul penal CSJ reține, *„Revizuirea cauzei în urma pronunțării hotărârii de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului are ca obiectiv asigurarea securității raporturilor juridice și a excluderii producerii consecințelor negative provocate de o hotărâre contrară Convenției Europene a Drepturilor Omului”*⁵.

*„Efectele hotărârilor CEDO prin care se constată violarea de către instanțele naționale a drepturilor omului, consfințite în Convenția Europeană, cu ocazia anulării hotărârilor rămase irevocabile, după epuizarea tuturor căilor de atac prevăzute de legislația națională, operează asupra acestor hotărâri prin intermediul căii de atac extraordinare, a revizuirii, prin care instanța își retractează propria hotărâre”*⁶.

⁴ Mihai Poalelungi, Igor Dolea, Tatiana Vîzdoagă [et al.] *Manualul Judecătorului pentru cauze penale*. Ch. 2013, p.424; „*Cel mai eficient mod de a repune persoana căreia i-a fost recunoscută încălcarea în situația sa inițială (restitutio in integrum) pentru Republica Moldova ca stat contractant și în conformitate cu prevederile legale în vigoare, este aplicarea căii de atac extraordinare, și anume a procedurii de revizuire a cauzei la nivel național, prin care instanța își retractează propria hotărâre.*” Extrase DCP CSJ din 24. 02. 2015. dos. nr. 1rh-1/2015, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=3965; A se vedea și DCP CSJ din 18. 06. 2015. dos. nr. 1rh-5/15, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=4472; DCP CSJ din 02. 08. 2017. dos. nr. 1rh-1/2017, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=9360 (accesat: 20.11.2021).

⁵ Extras DCP CSJ 11. 04. 2019, dos. nr. 1rh-3/2019, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=13526 (accesat: 20.11.2021).

⁶ HP CSJ nr. 3 din 09. 06. 2014 Cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției Europene pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (pct.19) *„Colegiul largit reține că, fiecare înaltă parte contractantă la Convenție are obligația, în temeiul art. 1 din Convenție de a recunoaște drepturile Convenției oricărei persoane aflate sub jurisdicția sa și, în temeiul art. 46 §. 1 din Convenție, s-a angajat să se conformeze hotărârilor definitive ale instanței europene în litigiile la care ea este parte. Adică, interpretările Curții cuprinse în hotărârile sale, adoptate în privința Republicii Moldova, sunt obligatorii pentru instanțele judecătorești naționale (moldovenești). Mai mult ca atât, conform prevederilor alin. (8) art. 7 Cod de procedură penală, hotărârile definitive ale Curții sunt obligatorii pentru organele de urmărire penală, procurori și instanța de judecată.”* Extras DCPL CSJ din 17. 09.2020, dos. nr. 1rh-4/2020, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=16729 (accesat: 20.11.2021).

Hotărârile pasibile de a fi supuse revizuirii. Sunt susceptibile a fi atacate în conformitate cu prevederile art. 464/1 CPP, hotărârile irevocabile pronunțate:

1) în cauzele în care CtEDO a constatat o încălcare a drepturilor sau a libertăților fundamentale ale omului. Nu se poate cere revizuirea unei hotărâri definitive invocându-se hotărâri pronunțate de CtEDO împotriva altor state în cauze similare;

2) ori a dispus scoaterea cauzei de pe rol ca urmare a soluționării amiabile a litigiului dintre stat și reclamant⁷.

Dreptul de a solicita revizuirea în condițiile art. 464/1 CPP, poate fi exercitat nu numai în privința hotărârilor judecătorești prin care a fost judecată cauza penală în fond, adică hotărârile irevocabile de condamnare, de achitare sau de încetare a procesului penal, dar și în privința altor hotărâri penale.

Potrivit jurisprudenței CP CSJ sunt susceptibile de a fi revizuite, atât încheierile pronunțate de către judecătorul de instrucție, dar și deciziile emise de către Colegiul penal al Curții de apel, care a examinat recursul în al doilea grad de jurisdicție de controlul judiciar al urmăririi penale.

Condițiile de admitere a cererilor de revizuire:

Constatarea de către CtEDO a unei asemenea încălcări. Constatarea, prin hotărârea CtEDO, a încălcării unui drept prevăzut de CtEDO, este o *condiție sine-qua-non* pentru toate procedurile inițiate în baza art. 464/1 CPP⁸. Încălcarea trebuie să fie menționată în dispozitivul Hotărârii CtEDO. Violarea dreptului poate fi constatată cu referință la orice articol al CEDO ori a protocoalelor adiționale la aceasta.

Caracterul continuu al producerii consecințelor⁹. Consecințele violării drepturilor poate să continue să se producă indiferent dacă a fost stabilit sau nu faptul cauzării prejudiciului și chiar dacă a fost stabilit un quantum al despăgubirilor. „Așadar,

⁷ „În sensul vizat se atestă că, prin Decizia din 12.03.2013, CtEDO a constatat că U.R. s-a plâns, în temeiul art.3 al Convenției, cu privire la relele tratamente fiind în custodia poliției în noiembrie 2008 și lipsa unei anchete efective a cazului dat. Colegiul constată că prin decizia sus-menționată, cererea lui U.R. a fost scoasă de pe rol în legătură cu faptul că Curtea a primit declarațiile Guvernului R. Moldova de reglementare amiabilă semnate de către părți, în care reclamantul a fost de acord să renunțe la orice pretenții față de R. Moldova în ceea ce privesc faptele care au condus la această cerere, contra sumei de 20000 euro plătite de Guvern pentru a acoperi orice prejudiciu material și moral, precum și costuri și cheltuieli. Prin urmare, dat fiind că hotărârile atacate sunt afectate de erori de drept în aspectul invocat de recurent, dar care nu pot fi corectate de către instanța de recurs, se impune soluția admiterii cererii de revizuire, desființării hotărârilor contestate și dispunerii rejudecării cauzei în aceeași instanță de judecată, de către un alt judecător.” DCP CSJ din 22. 10. 2013, dos. nr.1rh-8/13, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=763 (accesat: 20.11.2021).

⁸ „Inexistența unei hotărâri a CtEDO despre violarea unui drept din CtEDO îl privează automat pe condamnat de beneficierea de acest remediu la nivel național, impunându-se în speță inadmisibilitatea cererii de revizuire.” Extras DCP CSJ din 19. 05. 2020, dos. nr. 1rh-2/2020, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=15905 (accesat: 20.11.2021).

⁹ „Sarcina probei caracterului continuu al producerii consecințelor este pusă pe revizuenți.” DCP CSJ 21. 10. 2021, dos. nr. 1rh-2/2021, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=19673 (accesat: 20.11.2021).

instanța de revizuire nu mai are a se pronunța asupra existenței unei vătămări procesuale, ci doar asupra continuării producerii efectelor acestei vătămări”¹⁰.

Imposibilitatea remedierii consecințelor în alt mod decât prin revizuirea hotărârilor pronunțate¹¹.

Titularii dreptului. Sunt în drept de a solicita revizuirea în conformitate cu prevederile art. 464/1 CPP, alin. (2) CPP:

– partea în proces, care este constatată în baza Hotărârii CtEDO ca victimă a violării, cel puțin a unui drept prevăzut de CEDO. *„Această cerere de revizuire poate fi formulată de persoana al cărei drept a fost încălcat (art.464/1 alin. (2) lit. a) CPP), care a avut calitatea de parte, atât în cauza împotriva Republicii Moldova soluționată prin hotărârea Curții, cât și în cauza soluționată prin hotărârea instanței naționale (moldovenești). Având în vedere cele menționate, Colegiul constată că prezenta cerere de revizuire este formulată de o persoană cu privire la care Curtea s-a pronunțat, existând o hotărâre prin care aceasta a constatat o încălcare a unui drept al persoanei care solicită revizuirea”*¹²;

– rudele condamnatului, chiar și după moartea acestuia, numai dacă cererea este formulată în favoarea condamnatului;

– procurorul. Colegiul penal lărgit CSJ judecând în ședință publică cererile de revizuire declarate de Procurorul General Adjunct, Igor Serbinov în baza art.466/1 CPP, a decis desființarea încheierilor judecătorești de instrucție a Judecătoriei Hâncești din 02 iulie 2009 și 20 mai 2010 și a dispus rejudecarea cauzei în aceiași instanță de judecată, de către un alt judecător¹³.

CP CSJ constată că cerere de revizuire poate fi formulată și de avocat în interesele unei persoane, cu privire la care Curtea Europeană s-a pronunțat, existând o

¹⁰ Alexandru Zamperi. Aspecte controversate privind nulitățile în procesul penal: nulitățile absolute, nulitățile relative, sancțiunea excluderii probelor: comentarii și jurisprudență. Ed. Hamangiu, 2021. p. 201; „Colegiul penal lărgit atestă că, reexaminarea cauzei este necesară numai în cazurile în care CtEDO a constatat o violare a Convenției, iar partea lezată continuă să sufere consecințele negative foarte grave, când decizia națională contestată este, în esență, contrară Convenției, sau violarea este cauzată de erori sau deficiențe procedurale de o asemenea gravitate încât apare un dubiu serios în privința rezultatului procedurilor naționale contestate. ...Totodată, consecințele grave a încălcării drepturilor lui U.R. prevăzute de Convenție și a protocoalelor adiționale la aceasta continuă să se producă, or, existența hotărârilor judecătorești prezintă un impediment juridic pentru anularea ordonanțelor procurorilor în Procuratura sect. Botanica, mun. Chișinău din 30.12.2011 și 09.02.2012 și redeschiderii procedurii de investigare a maltratării comise față de U. R.” Extras DCP CSJ din 22. 10. 2013, dos. nr.1rh-8/13, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=763 (accesat: 20.11.2021).

¹¹ „În acest sens se reține că nu orice încălcare a Convenției Europene sau a Protocoalelor sale comise de Republica Moldova, constatată de către CEDO, reprezintă temei pentru revizuirea unei hotărâri judecătorești, în legătură cu noile circumstanțe.” HP CSJ nr. 3 din 09.06.2014 (pct. 17).

¹² Extras DCP CSJ din 24. 02. 2015, dos. nr. 1rh-1/2015. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=3965 (accesat: 20.11.2021).

¹³ Extras DCPL CSJ din 17. 11.2016, dos. nr.1rh-7/15, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=5045 (accesat: 20.11.2021).

hotărâre, prin care aceasta a constatat o violare a unui articol consacrat de Convenția Europeană a Drepturilor Omului¹⁴.

Termenul. Cererea de revizuire se face în termen de un an de la data publicării hotărârii Curții Europene a Drepturilor Omului în Monitorul Oficial al Republicii Moldova.

Procedura. Admisibilitatea nu se referă la examinarea admiterii în principiu a cererii, pentru că, această etapă lipsește în cazul acestei proceduri.

Cererea de revizuire se judecă de un complet format din 5 judecători de la Curtea Supremă de Justiție în ședință publică¹⁵. După sesizare, instanța poate dispune, din oficiu, la propunerea procurorului sau la cererea părții, suspendarea executării hotărârii atacate. Participarea procurorului la examinarea cauzei este obligatorie. La judecarea cererii de revizuire, părțile se citează. Părți aflate în detenție i se asigură prezența la judecată. Dacă părțile sunt prezente la judecarea cererii de revizuire, instanța ascultă și opiniile acestora. Instanța examinează cererea în baza actelor cauzei penale și se pronunță prin decizie.

Categorii de decizii. Instanța sesizată cu cerere de revizuire:

- respinge cererea în cazul în care constată că este tardivă sau neîntemeiată. Cererea este neîntemeiată atunci când nu este satisfăcută în cauză cerința producerii unor consecințe grave și ulterior pronunțării hotărârii de condamnare de către CtEDO¹⁶;
- admite cererea care este întemeiată;
- desființează, în parte, hotărârea atacată sub aspectul dreptului încălcat și rejudecă cauza potrivit dispozițiilor art. 434–436 CPP, care se aplică în mod corespunzător¹⁷;
- dispune, în cazul în care este necesară administrarea de probe, rejudecarea în ordine de revizuire la instanța de judecată în fața căreia s-a produs încălcarea dreptului. Potrivit jurisprudenței CP CSJ rejudecarea poate fi dispusă, atât de către judecătorul de instrucție, cât și de către CP al Curții de Apel, care a examinat recursul asupra încheierii instanței, abilitate cu funcții de control judiciar al urmăririi penale¹⁸.

¹⁴ Extras DCPL CSJ din 11.11.2021, dos. nr. 1rh-3/2021, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=19597 (accesat: 20.11.2021).

¹⁵ Extras DCPL CSJ din 08. 02. 2021, dos. nr. 1rh-1/2021, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=17716 (accesat: 20.11.2021).

¹⁶ „Se relevă că, în Hot. CEDO din 18.03.2013, în cauza Gasanov c. Moldova, CtEDO n-a constatat o violare a dreptului inculpatului la un proces echitabil, prevăzut de art.6 din Convenție, astfel spus, nu s-a pronunțat asupra fondului cauzei, dar a constatat în unanimitate violarea art. 3 CEDO. Colegiul remarcă faptul, că constatările CtEDO menționate supra, nu constituie în sine o „... violare cauzată de erori sau deficiențe procedurale de o asemenea gravitate încât să apară un dubiu serios în privința rezultatului procedurilor naționale contestate.” Extras DCP CSJ din 18. 06.2013. dos. nr. 1rh-6/2013, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=396 (accesat: 20.11.2021).

¹⁷ A se vedea: DCP CSJ din 24. 02. 2015, dos. nr. 1rh-1/2015, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=3965; A se vedea și DCP CSJ din 18. 06. 2015, dos. nr. 1rh-5/15, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=4472. (accesat: 20.11.2021).

¹⁸ CPL CSJ judecând în ședință publică cererea de revizuire declarată de către petiționarul A. M., prin care se solicită casarea încheierii judecătorului de instrucție al Judecătoriei Botanica, mun. Chișinău din

Ordonanța de încetare a urmăririi penale a fost anulată după admiterea cererii de revizuire în conformitate cu prevederile art. 464/1 CPP¹⁹. Redeschiderea procesului la nivel național s-a soldat cu condamnarea persoanei în 2020, pentru comiterea unui accident rutier în 2008²⁰.

Deciziile CSJ privind admiterea cererilor de revizuire în urma pronunțării hotărârii de către CtEDO nu sunt pasibile de a fi atacate²¹.

08.10.2013 și anulării ordonanței de neîncepere a urmăririi penale din 02 iunie 2012, a dispus admiterea cererii de revizuire declarată de către petiționarul A. M., se desființează încheierea judecătorului de instrucție al Judecătoriei Botanica, mun. Chișinău din 08.10. 2013, și dispune rejudecarea cauzei de către Judecătoria Chișinău cu un alt complet de judecată. Instanța supremă a ținut cont de Hot. CtEDO din 30.06. 2020, în cauza Mîțu, c. Republica Moldova, și, că hotărârile atacate sunt afectate de erori de drept, care nu pot fi corectate de către instanța de recurs. Extras DCPL CSJ din 08. 02. 2021, dos. nr. 1rh-1/2021, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=17716 (accesat: 20.11.2021); Având în vedere că DCP al Curții de Apel Chișinău din 15.10.2018 este afectată de erori de drept în aspectul invocat de revizuenți, care nu pot fi corectate de către instanța sesizată cu cerere de revizuire, în speță, se impune soluția admiterii cererii de revizuire, desființării deciziei Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 15.10. 2018 și dispunerii rejudecării cauzei de către Curtea de Apel Chișinău, în alt complet de judecată. „La rejudecarea cauzei în ordine de revizuire, instanța de judecată urmează să examineze plângerea în strictă conformitate cu prevederile legale, ținând cont de circumstanțele expuse în hotărârea Curții Europene în cauza Trocin vs. Republica Moldova și să adopte o hotărâre legală și întemeiată.” Extras DCPL CSJ din 11.11.2021, dos. nr. 1rh-3/2021, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=19597 (accesat: 20.11.2021).

¹⁹ Prin DCP CSJ din 17.11.2015 este admisă cererea de revizuire declarată de către Procurorul General adjunct, desființându-se Încheierile Judecătoriei Hâncești din 20.05.2010 și 20.07.2009, și dispunerea rejudecării cauzei în aceeași instanță de judecată de către alt judecător. „Din conținutul Hot. CtEDO Ciobanu, c. Republica Moldova, din 24.02.2015 rezultă violarea art. 2 CEDO, în aspect procedural, potrivit art.44 §.2 lit. b) CtEDO, hotărârea menționate supra a devenit definitivă la 25.05.2015. ...CtEDO a notat că modul în care a fost desfășurată urmărirea penală a creat impresia că autoritățile naționale nu au încercat să elucideze circumstanțele cauzei și să descopere adevărul... concomitent, consecințele grave ale încălcării drepturilor lui C. V., prevăzute de CEDO continuă să se producă, or existența încheierilor judecătorești din 02.07.2009 prezintă un impediment juridic pentru anularea ordonanței din 23.03.2009 emisă de procurorul I. L. privind încetarea urmăririi penale în cauza penală nr.2008200161 și redeschiderea procedurii la nivel național.” Extras DCPL CSJ din 17. 11. 2015, dos. nr.1rh-7/15, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=5045, (accesat: 10. 04. 2021). Prin Încheierea Judecătoriei Hâncești din 17.03.2016 au fost admise plângerile apărătorului în interesele părții vătămate C. V., declarându-se nulitatea ordonanțelor de încetare a urmăririi penale din 23.03.2009 și celei de respingere a cererii din 09.04.2009, cu obligarea procurorilor să lichideze încălcările indicate. La 29.03.2016 procurorul r-lui Hâncești dispune reluarea urmăririi penale în această cauză.

²⁰ Extras Sentința Judecătoriei Hâncești din 10.02.2020, dos. nr. 1-232/19, disponibilă: https://jhn.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/b9470e0c-d18b-4b2f-b08d-5976daa1d367 (accesat: 20.11.2021).

²¹ DCP CSJ din 17. 11. 2015, „adoptată în ordine de revizuire reglementată de art. 464/1, 434-436 CPP, prin care au fost desființate încheierile judecătorului de instrucție din 02. 07. 2009 și a fost dispusă rejudecarea cauzei în aceeași instanță de judecată, de către un alt judecător; nu cade sub incidența categoriilor de hotărâri irevocabile prevăzute la alin. (1) art. 452 CPP, ce pot fi contestate cu recurs în anulare la CSJ, iar recursul în anulare declarat împotriva acestei decizii, este inadmisibil, deoarece o asemenea hotărâre nu este susceptibilă de a fi atacată.” Extras DCPL CSJ din 21.04.2016, dos. nr. 4-1re-138/2016, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_plen_penal.php?id=979 (accesat: 20.11.2021).